

Ιωάννης Βέκκος εχθρός Ρωμαίων

Πριν από είκοσι χρόνια έγινε μια διπλή συνάντηση, στη Λυών και στο Παρίσι, για τη σύνοδο του 1274. Ο τίτλος της συνάντησης αυτής ήταν: *1274 έτος ορόσημο. Μεταλλαγές και συνέχειες*. Εκεί, διαπρεπείς βυζαντινολόγοι προσέφεραν τα στοιχεία των πηγών για την Ένωση της Λυών και τη σημασία της για τη βυζαντινή αλλά και για την ευρωπαϊκή ιστορία¹. Είναι φυσικό, λοιπόν, να μη με απασχολήσουν ούτε οι γεγονοτολογικές εξελίξεις που προηγήθηκαν ή ακολούθησαν τη σύνοδο της Λυών, αλλά ούτε το βασικό ζήτημα της διαμάχης που ανέκυψε ανάμεσα στους αντιπάλους της Ένωσης και τους οπαδούς της, δηλαδή τη δογματική σημασία της προσθήκης του *filioque* στο σύμβολο της πίστης. Αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει μια από τις κατηγορίες που απευθύνθηκε κατά του έκπτωτου πατριάρχη Ιωάννη Βέκκου, ότι ήταν *εχθρός των Ρωμαίων*, και τη σημασία της για τη βυζαντινή πολιτική ζωή.

Αμέσως μετά το θάνατο του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' του Παλαιολόγου, ο διάδοχός του, αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β', ακολουθώντας τη συμβουλή της θείας του Ευδοκίας Παλαιολογίνας και του μεγάλου λογοθέτη Θεοδώρου Μου-

---

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

1274, année charnière = 1274, année charnière. Mutations et continuités, Lyon-Paris 30/9-5/10/1974, Παρίσι 1977.

Dossier = V. Laurent, J. Darrouzès, Dossier grec de l'union de Lyon (1237-1277), Archives de l'Orient Chrétien 16, Παρίσι 1976.

Laurent, *Regestes = V. Laurent, Les Regestes des actes du patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des patriarches, fasc. IV. Les registes de 1208 à 1309*, Παρίσι 1971.

Loenertz, *Mémoire d'Ogier = R.-J. Loenertz, Mémoire d'Ogier, protonotaire, pour Marco et Marcheto, nonces de Michel VIII Paléologue auprès du pape Nicolas III (1278, printemps-été), Orientalia Christiana Periodica 31 (1965), σελ. 374-408 (= Byzantina et Franco-Graeca, τόμ. I, Ρώμη 1970, σελ. 537-572).*

Παχυμ. I = *De Michaele Paleologo*, Βόννη 1835 = A. Failler, έκδ., Georges Pachymérés, *Relations Historiques*, τόμ. Α'-Β', (CFHB, 24/1-2), Παρίσι 1984.

Παχυμ. II = *De Andronico Paleologo*, Βόννη 1835.

P. G. = I. P. Migne, *Patrologia cursus completus, series graecae*, Παρίσι 1857 κ.ε.

1. *1274, année charnière, Byzance et l'Union*, σελ. 139-207.

ζάλωνα, και των δύο θυμάτων της ενωτικής πολιτικής του πατέρα του, ανακάλεσε στον πατριαρχικό θρόνο το γηραιό και σχεδόν ετοιμοθάνατο τώως πατριάρχη Ιωσήφ². Ο ενωτικός πατριάρχης Ιωάννης Βέκκος εγκατέλειψε τον πατριαρχικό θρόνο και εγκλείστηκε στη μονή της Παναχράντου³. Πρώτη ενέργεια του πατριάρχη Ιωσήφ, ή μάλλον των όσων τον περιστοιχίζαν, ήταν να αποφασίσει την καθαίρεση του προκατόχου του⁴. Οι κατηγορίες που απηύθυναν οι οπαδοί του πατριάρχη Ιωσήφ κατά του πατριάρχη Ιωάννη Βέκκου και των οπαδών του ήταν *ἐπὶ ὁμολογουμέναις πατρικῶν δογμάτων παραβασίαις... αἰρετικούς καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐχθρούς*⁵.

Υπὸ την πίεση του πλήθους, που πολιορκούσε ξαναμμένο τον τόπο διαμονῆς του Βέκκου και συγκεντρωνόταν στις εκκλησίες, συνήλθε «*συνοδικὴ ὁμίγηυρις καὶ ἀρχοντικὴ συνέλευσις*»⁶. Εκεί, και υπό την καθοδήγηση των συζύγων των παλατιανῶν, οι οποίες *περὶ τὴν θεοσέβειαν δοξομανοῦσαι*, αποφασίστηκε να καούν τα γραπτά που αναφέρονταν στην Ἐνωση των Εκκλησιῶν. Ο Ιωάννης Βέκκος αναγκάστηκε να υπογράψει *λίβελλο* ομολογίας πίστεως, στην οποία δεχόταν το λάθος του, και να παραιτηθεῖ ἀπὸ την ιεροσύνη. Ἐτσι, τυπικὰ τέθηκε τέλος στην Ἐνωση των Εκκλησιῶν που εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ τον αυτοκράτορα Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγο⁷.

Η καθαίρεση του Ιωάννη Βέκκου ἔγινε με βάση τις κατηγορίες ὅτι α) παρέβη τα πατερικά δόγματα και β) ὅτι ἦταν *εχθρός των Ῥωμαίων* ἢ, ὡπως διατυπώνεται ἀλλοῦ, επειδή ἀμφισβητούσαν τη *φιλορωμαϊότητά* του⁸. Και ο Ιωάννης

2. Για την πολιτική του Ανδρονίκου Β΄ μόλις ἀνήλθε στο θρόνο και για τα γεγονότα που επακολούθησαν: D. Nicol, *The Byzantine Reaction to the Second Council of Lyons, 1274, Studies in Church History* 7 (1971), σελ. 113-146 (= *Byzantium, its Ecclesiastical History and Relations with the Western World*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1972, αφ. VI), σελ. 139 κ.ε.

3. Nicephori Gregorae, *Byzantina historia*, ἐκδ. L. Schopen, Βόννη 1829, σελ. 160.

4. Πρβλ. Laurent, *Regestes*, αφ. 1453.

5. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 956c. Πρβλ. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 951d: *ὡς αἰρετικοί... καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐχθροί*, 965c: *τῆς εὐσεβείας ἡμᾶς παραβάτας καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐχθρούς*, 1009a: *ἡμεῖς τῆς εὐσεβείας προδότες καὶ τῶν ὁμογενῶν λεγόμεθα Ῥωμαίων ἐχθροί*. Η ἴδια κατηγορία κατὰ του Ιωάννη Βέκκου διατυπώνεται ἐπίσης και ἀπὸ τον πατριάρχη Γρηγόριο τον Κύπριο, πρβλ. Laurent, *Regestes*, αφ. 1484, αφ. 1486.

6. Laurent, *Regestes*, αφ. 1456.

7. Ωστόσο, ο ἔκπτωτος πατριάρχης συνέχισε να υποστηρίζει τις δογματικὲς θέσεις του με ἀποτέλεσμα ἀκόμη και την ἐποχὴ τῆς πρώτης παραίτησης του πατριάρχη Αθανασίου, το 1293, σχεδόν 20 ἔτη μετὰ τη σύνοδο της Λυόν, οι θέσεις του Ιωάννη Βέκκου να αποτελοῦν ἀντικείμενο διαμάχης, βλ. Παχυμ. II, σελ. 169-173, Laurent, *Regestes*, αφ. 1553.

8. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 969a: *περὶ τε τῆς ἡμῶν εὐσεβείας, περὶ τε τῆς ἡμῶν φιλορωμαϊότητος*, βλ. ἐπίσης 972a, b, c, 973a.

Βέκκος χρησιμοποιεί τους ίδιους όρους και αντιστρέφει την κατηγορία: οι αντίπαλοί του είναι προδότες της ευσέβειας και *εχθροί των Ρωμαίων*⁹. Ονομάζει τους κατηγορούς του *μισορωμαίους*, δηλαδή ανθρώπους που μισούν τους Ρωμαίους¹⁰. Η πολιτική κατηγορία του *εχθρού των Ρωμαίων*, που και οι δύο πλευρές χρησιμοποιούν και που ισοδυναμεί με εσχάτη προδοσία, είναι αρκετά ασαφής και προφανώς παραπέμπει σε κάποια ιδεολογική διαμάχη για την πολιτική ορθοδοξία¹¹.

Πριν αναφερόμαστε εκτενώς στην ιδεολογική αυτή διαμάχη πρέπει να σταθούμε για λίγο στο θέμα που αποτελούσε το βασικό επιχείρημα για να δηλωθεί η *φιλορωμαϊότητα*. Πράγματι, αντικείμενο της διαμάχης στάθηκε η συρρίκνωση της αυτοκρατορίας, με δύο πτυχές: α) την επέκταση των τουρκικών κατακτήσεων, β) την κατοχή βυζαντινών εδαφών από τους Λατίνους. Στις κατηγορίες των αντιπάλων της Ένωσης, που υποστηρίζουν ότι η ακολουθούμενη πολιτική προκαλεί κακό στην αυτοκρατορία, ο πατριάρχης Ιωάννης Βέκκος αντιπαράθετει, αντί για απάντηση, απόσπασμα από γράμμα του πατριάρχη Αντιοχείας Πέτρου στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ Κηρουλάριο. Στο γράμμα αυτό ο πατριάρχης Αντιοχείας ζητούσε να μην προχωρήσει το σχίσμα παραπέρα, τονίζοντας ότι τα κακά θα πολλαπλασιαστούν, ότι όλα θα πάνε προς το χειρότερο *και πανταχόθεν θρηνος, ... και λιμοί και λοιμοί συνεχείς κατά χώραν και πόλιν*. Ο Ιωάννης Βέκκος χρησιμοποιεί την καταστροφολογική αυτή αντιμετώπιση ως βασικό επιχείρημα για να δικαιολογηθεί η Ένωση, τονίζοντας ότι η διάσταση των Εκκλησιών έγινε αιτία πολλών κακών. Το γράμμα αυτό του χρησιμεύει επίσης και ως ένδειξη για τα αποτελέσματα του σχίσματος, δηλαδή τη συρρίκνωση της αυτοκρατορίας που επήλθε στο μεταξύ, υπογραμμίζοντας ότι, όταν ο Πέτρος Αντιοχείας έγραφε την επιστολή, τα σύνορα της αυτοκρατορίας εκτεινόταν στα πέρατα της οικουμένης, ενώ *νῦν δὲ ὅποι τὰ ἡμέτερα συνεστάλη, αἰσχύνη και ὅλως λέγειν ἐστίν*¹².

Για τον Ιωάννη Βέκκο η διαμάχη με τη ρωμαϊκή Εκκλησία, όπως συστηματικά την ονομάζει, σε αντίθεση με τους ανθενωτικούς οι οποίοι χρησιμοποιούν τη λέξη «Ιταλοί» για να περιγράψουν τη λατινική Εκκλησία¹³, η διαμάχη είχε αρνη-

9. P. G., τόμ. 141, στήλ. 972.

10. P. G., τόμ. 141, στήλ. 973a. Η έκφραση *μισορωμαίοι* χρησιμοποιείται και από τον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης για να περιγράψει τους Λατίνους: Eustazio di Tessalonica, *La espugnazione di Tessalonica*, έκδ. Στ. Κυριακίδης, Παλέρμο 1961, σελ. 128.

11. Για την έννοια της πολιτικής ορθοδοξίας βλ. H.-G. Beck, *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, Αθήνα 1990, σελ. 117. κ.ε.

12. P. G., τόμ. 141, στήλ. 972-973.

13. Πρβλ. ωστόσο P. G., τόμ. 141, στήλ. 44c.

τικά αποτελέσματα για τη βυζαντινή αυτοκρατορία¹⁴. Η πολιτική επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται στο έργο του Βέκκου «Περί ενώσεως και ειρήνης»¹⁵, είναι σχετική με τα αποτελέσματα του χωρισμού των Εκκλησιών. Ο ενοτικός πατριάρχης τονίζει ότι η έλλειψη ειρήνης μεταξύ των Εκκλησιών προκαλεί κλαυθμό που είναι ανάλογος με το μέγεθος του γεγονότος και επισημαίνει ότι η βαθιά νύχτα που κατέλαβε την αυτοκρατορία (*καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη*), δηλαδή ο ακρωτηριασμός των βυζαντινών εδαφών από τους Τούρκους αλλά και η ιεροσουλία που ενεργείται από τους οπαδούς του Μωάμεθ στους χριστιανικούς ναούς¹⁶ έχουν την αφετηρία τους στην κατά της *ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας μάχη*¹⁷. Εξάλλου, ο Ιωάννης Βέκκος χρησιμοποιεί τα γεγονότα της άλωσης της Κωνσταντινούπολης το 1204 και της κατοχής βυζαντινών περιοχών από τους Λατίνους ως επιχείρημα για να καταδείξει το κακό που προκάλεσε η διαμάχη. Στα πλαίσια αυτά, αναφέρει ότι τα δύο *μεγαλοδύναμα ἔθνη*, Βυζαντινοί και Λατίνοι, πολεμούν μεταξύ τους για μια λέξη¹⁸.

Ανάλογη είναι και η επιχειρηματολογία του οπαδού της Ένωσης, του αρχιδιακόνου Κωνσταντίνου Μελιτηνώτη. Ο Μελιτηνώτης ισχυρίζεται ότι η Ένωση των Εκκλησιών έγινε αφού αποκαλύφθηκε η αλήθεια και αφού το σχίσμα, που κατ' αυτόν έγινε από τους Βυζαντινούς (θα γράφει: *ἀπορραγέντες αὐτῶν*, δηλαδή των Λατίνων), είχε οδηγήσει στην απώλεια των Βυζαντινών (*ἐπ' ἀπώλεια τοῦ γένους ἡμῶν*). Το σχίσμα ήταν η αιτία που επήλθαν πολλά δεινά στην αυτοκρατορία και ανατράπηκε η παλαιά *εὐκληρία*. Η κατάληψη πόλεων από τους Τούρκους στην Ανατολή και ο μiasμός ιερών τόπων από τους Μουσουλμάνους ήταν, και κατά το Μελιτηνώτη, αποτέλεσμα του σχίσματος. Αλλά ο ενοτικός αρχιδιάκονος πάει πιο μακριά: θεωρεί ότι η δυτική επίθεση και η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης, το 1204, καθώς και η κατοχή των δυτικών πόλεων και χωρών, έγιναν κατά θεία παραχώρηση. Η πολιτική των Λατίνων απέναντι στη

14. P. G., τόμ. 141, στήλ. 21: *εἰ δὲ καὶ πρὸς τὰ κοσμικὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἴδομεν, ἀλλ' ἐνταῦθα οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὡς οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, εἰ μὲν γὰρ καὶ δικαίως καὶ ἐπὶ τινὶ πρὸς τὴν ἡμῶν εὐσέβειαν συντελοῦντι ἢ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας μάχη, ἐξ ἧς ὅποια καὶ ὅσα καθ' ἡμῶν ἐπιεισέφθησε τὰ δεινά, οὐ τοῦ παρόντος λέγειν ἔστιν, ἴσως γὰρ ἄλλοις τοῦτο ἱστορήθη.*

15. Για το έργο πρβλ. *Dossier*, σελ. 60 κ.ε. και G. Richter, *Johannes Bekkos und sein Verhältnis zur römischen Kirche, Byzantinische Forschungen* 15 (1990), σελ. 167-217, ειδ. σελ. 170 κ.ε. Για τη φιλολογία της εποχής: J. Darrouzès, *Documents grecs concernant le Concile de Lyon, 1274, année charnière*, σελ. 167-178.

16. P. G., τόμ. 141, στήλ. 16b.

17. P. G., τόμ. 141, στήλ. 21. Πρβλ. και *Dossier*, σελ. 431.

18. *Dossier*, σελ. 431.

βυζαντινή αυτοκρατορία ήταν αποτέλεσμα του γεγονότος ότι οι Βυζαντινοί διεζεύχθησαν *των από Ρώμης ἀδελφῶν*¹⁹.

Αυτή η επιχειρηματολογία υπέρ της Ένωσης, που επικαλείται ως βασικό πολιτικό επιχείρημα τη συρρίκνωση της αυτοκρατορίας δεν ήταν πρωτοφανής· αποτελούσε μέρος των πολιτικών επιχειρημάτων του κατόχου της πολιτικής εξουσίας, του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Είναι γνωστό ότι ο αυτοκράτορας προκειμένου να επιτύχει τη συγκατάθεση των μελών της ιεραρχίας και του πατριαρχικού κλήρου, επικαλέστηκε τον κίνδυνο που διέτρεχε η Κωνσταντινούπολη και η αυτοκρατορία από τα επιθετικά σχέδια του Καρόλου του Ανδεγαυικού²⁰. Το επιχείρημα ότι η διαίρεση των Εκκλησιών ευνοεί την καταστροφή πόλεων και την ιεροσουλία σε ναούς εμφανίζεται και στον αυτοκρατορικό τόμο, που είχε ως συντάκτες τον Κωνσταντίνο Μελιτηνιώτη και το Γεώργιο Κύπριο και που ο αυτοκράτορας έστειλε προς έγκριση στη σύνοδο²¹. Στον αυτοκρατορικό τόμο αφού αναφερθούν οι καταστροφές και οι βεβηλώσεις που έχουν προκληθεί από τους Τούρκους (Αγαρηνούς) τονίζεται η ανάγκη για έμπρακτη πίστη που θα αντιστρέψει την κατάσταση που δημιούργησαν οι τουρκικές κατακτήσεις²².

Στον τόμο του αυτοκράτορα απαντά ένα κείμενο που γράφηκε από έμπιστο του πατριάρχη Ιωσήφ, τον Ιώβ Ιασίτη, και φέρεται ως η πατριαρχική και συνοδική απολογία²³. Ο αντίλογος από τους αντιπάλους της Ένωσης σχετικά με τις τουρκικές κατακτήσεις, αλλά και την λατινική κατοχή, είναι άμεσος: *τὸ μὲν γὰρ παραδοθῆναι τοῖς ἔθνεσι τὰς ἡμετέρας πόλεις καὶ τοὺς λαοὺς, τῆς ἡμετέρας εἰσπραξίς ἁμαρτίας καὶ τῆς τοῦ Κυρίου παιδείας μαρτυρία σαφής*²⁴. Ο συγγραφέας του κειμένου αυτού τονίζει ότι μπορούν να υπάρχουν πολλοί λόγοι για την κακή κατάσταση της αυτοκρατορίας. Μεταξύ των λόγων αυτών, κατά το συντάκτη του εγγράφου, ο σημαντικότερος είναι η παραμέληση των κρατικών υποθέσεων και η περιφρόνηση των θείων εντολών από εκείνον που ασκεί την οποιαδήποτε εξουσία: *ἐν οἷς αἰτιώτατον οἶμαι μὴδὲν ἕτερον εἶναι ἀλλ' ἢ τὸ*

19. P. G., τόμ. 141, στήλ. 1033, 1036.

20. Παχυμ. Ι, σελ. 367-8 = Failler, σελ. 473. Για την πολιτική του Μιχαήλ: D. Nicol, *The Greeks and the Union of Churches: The Preliminaries to the Second Council of Lyons, 1261-1274, Medieval Studies presented to Aubrey Gwynn, S. J.*, εκδ. J. A. Watt, J. B. Morrall, F. X. Martin, Δουβλίνο 1961, σελ. 454-480 (= *Byzantium, its Ecclesiastical History and Relations with the Western World*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1972, αφ. V).

21. *Dossier*, σελ. 9.

22. *Dossier*, σελ. 195: *οἱ δὲ τῆ ὁμολογία τῆς εὐσεβείας ἐμμένοντες πόσην τὴν ἀδιαφορίαν ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἐνδείκνυνται.*

23. Laurent, *Regestes*, αφ. 1400.

24. *Dossier*, σελ. 195, 197.

κατὰ τὴν πολιτείαν ἡμελημένον καὶ τὸ καταφρονητικῶς ἔχειν περὶ τὰς δεσποτικὰς ἐντολὰς τὸν τὴν ἀρχὴν ἀνεξωσμένον τὴν οἰανόητινα²⁵. Ἡ ἀπάντησις αὐτὴ θα ἔμενε γενικὴ καὶ αφηρημένη ἀνδεν χρησιμοποιοῦσε μιὰ σειρὰ ιστορικὰ ἐπιχειρήματα που τείνουν νὰ δείξουν ὅτι ἡ συρρίκνωσις τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας δὲν συμβαδίζει με τὴν ευεβεία τῶν αυτοκρατόρων²⁶.

Ἀλλὰ ἀς ἐπιστρέψουμε στὴν κατηγορία τοῦ *εχθροῦ τῶν Ρωμαίων*. Εἶναι προφανές ὅτι καὶ οἱ δύο πλευρές, ἐνωτικοὶ καὶ ἀνθενωτικοὶ, ἀναφέρονταν στο ἴδιο ἰδεολογικὸ πλαίσιο, τὴ *ρωμαιοφροσύνη*. Ἀν ἦταν δυνατὸν νὰ ορίσουμε τὴν ἔννοια αὐτῆ²⁷, θα λέγαμε ὅτι εἶναι μιὰ ρευστὴ ἔννοια νομμοφροσύνης στὸν ἄτοχο τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας που τοῦ ἐπιτρέπει νὰ καθορίζει τοὺς πολιτικοὺς στόχους καὶ νὰ ἐλέγχει τὸν ἰδεολογικὸ προσανατολισμὸ καὶ τὴν ἰδεολογικὴ ἐξέλιξις στὶς κυρίαρχες ομάδες, τὴν ἀριστοκρατία καὶ τὶς ἀνώτερες βαθμίδες τῆς Ἐκκλησίας. Με τὴ διαμικχὴ γιὰ τὴν Ἐνωσις ὁ ἰδεολογικὸς ἐλέγχος χάθηκε καὶ ἀδρανοποιήθηκε ἕνας σημαντικὸς μηχανισμὸς ἰδεολογικῆς ἐπιβολῆς, ἡ Ἐκκλησία. Πράγματι, με τὴν πολιτικὴ πο ἀκολούθησε ὁ αυτοκράτορας Μιχαὴλ Η', στὴν Ἐκκλησία δημιουργήθηκαν δύο ἀντίπαλες μεταξὺ τοὺς ομάδες, οἱ Ἀρσενιάτες καὶ οἱ Ἰωσηφιτίτες, που ἦταν ἀντίθετες στὴν ἐνωτικὴ πολιτικὴ. Ὅπως λέει ὁ Παχυμέρης, οἱ δύο αὐτές ομάδες ἦταν σαν δύο νοσήματα, που τὸ ἕνα ἐπιτείνει τὸ ἄλλο καὶ που ἡ θεραπεία τοῦ ἐνὸς ἀυξάνει τὸ ἄλλο, ἀναγκάζοντας τὸ γιὰτρὸ νὰ τὴ σταματήσει. Ἐξἄλλου, ἡ ἀντιδικία δὲν ἦταν πλέον μόνον θέμα τῶν μελῶν τοῦ υψηλόβαθμου κλήρου· στὶς συζητήσεις ἔπαιρναν μέρος καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ οἱ ὁποῖοι θεολογοῦσαν καὶ διάλεγαν, γιὰ νὰ σώσουν τὴν ψυχὴ τοὺς, τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο στρατόπεδο²⁸.

Ὁ Μιχαὴλ Η', προκειμένου νὰ ἐπιβάλει τὴν πολιτικὴ ἐπιλογή τοῦ γιὰ τὴν Ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, εὐνόησε τὴ δημιουργία κλίματος συγκαλυμμένης ἢ καὶ ἀνοικτῆς τρομοκρατίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, αὐτὸ που χαρακτηρίζει τὶς ἐνέργειες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἕνα κλίμα ἀναποφασιστικότητας. Πολὺ χαρακτηριστικὰ περιγράφει καὶ τὶς δύο αὐτές ἀντιδράσεις ὁ Γεώργιος Παχυμέρης. Μιλώντας

25. *Dossier*, σελ. 199.

26. *Dossier*, σελ. 199. Ἀργότερα, ἡ ἐπιχειρηματολογία αὐτὴ θα ἐμπλουτιστεῖ με τὸ ἐπιχειρημα ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι ἐπικράτησαν σε βυζαντινὰ ἐδάφη ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν περίοδο που δὲν υπήρχε τὸ σχίσμα ἀνάμεσα στὶς Ἐκκλησίες: J. Meyendorff, *Projets de Concile œcuménique en 1367: Un dialogue inédit entre Jean Cantacuzène et le légat Paul*, *Dumbarton Oaks Papers* 14 (1960), σελ. 149-177 (= *Byzantine Hesychasm: Historical, Theological and Social Problems*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1974, σφ. XI), σελ. 174-5.

27. Βλ. Π. Γουναρίδη, *Pratique politique et discours politique dans l'état de Nicée (1204-1261)*, [διδασκαρική διατριβή], Παρίσι 1984, σελ. 124 κ.ε.

28. Παχυμ. Ι, σελ. 399-400 = Failler, σελ. 511, 513.

για την προσπάθεια του αυτοκράτορα να πείσει τον πατριάρχη και τη σύνοδο, αναφέρει ότι αυτοί τον άκουγαν *ἀφοσιωμένως και ἐπιπολαίως*, δηλαδή με σεβασμό και χωρίς να δίνουν πολλή σημασία, θεωρώντας ότι η επιχειρηματολογία του δεν θα είχε καμιά πρακτική εφαρμογή. Δεν στάθηκαν ικανοί, λέει ο ιστορικός, να αντισταθούν και να αρνηθούν αποφασιστικά, πιστεύοντας ότι δεν θα πραγματοποιείτο η πρόθεση του αυτοκράτορα, αλλά όπως είχε συμβεί και άλλες φορές κατά το παρελθόν, θα έβρισκε ένα σωρό εμπόδια και θα αποτύγχανε²⁹. Την ίδια έκφραση, *ἀφοσιωμένως και ἐπιπολαίως*, ο Παχυμέρης τη χρησιμοποιεί για να περιγράψει τη στάση του ρήτορα της εκκλησίας Ολώβολου απέναντι στην Ένωση. Ο Μανουήλ Ολώβολος συνεργαζόταν με τους θεωρητικούς της αυτοκρατορικής πολιτικής για την Ένωση των Εκκλησιών, αν και ήταν ουσιαστικά αντίθετος³⁰. Η στάση των μελών της εκκλησιαστικής ιεραρχίας στάθηκε πάντα συμβιβαστική γιατί τα μέλη της, αν και αντίθετα με την ακολουθούμενη πολιτική δεν ήθελαν *παρεισάγειν ἐν καθεστῶτι σκάνδαλα*³¹, δεν ήθελαν να έλθουν σε ρήξη με το καθεστώς της ρωμαιοφροσύνης.

Μιλώντας για τη συγκέντρωση στην οποία τα μέλη της ιεραρχίας κλήθηκαν να διευκρινίσουν τη σχέση της βυζαντινής Εκκλησίας με την Εκκλησία της Ρώμης, ο Παχυμέρης περιγράφει ένα κλίμα υποβόσκουσας τρομοκρατίας: Ο αυτοκράτορας αποφασισμένος, παρουσίασε έγγραφα και επιχειρηματολόγησε σχετικά με την ορθοδοξία των Λατίνων και υπέρ της Ένωσης. Ο πατριάρχης Ιωσήφ προκειμένου να αρθεί το βαρύ και πιεστικό κλίμα που είχε δημιουργήσει ο αυτοκράτορας, *τῆς ἀπ' ἐκείνου βίας*, λέγει ο ιστορικός, όρισε το χαρτοφύλακα Ιωάννη Βέκκο, να απαντήσει υπό το βάρος αφορισμού. Η περιφνημη δήλωση του χαρτοφύλακα, ότι οι Λατίνοι δεν λέγονται αιρετικοί αλλά είναι υπεύθυνοι αίρεσης, *δεινὴ ἔδοξε* στον αυτοκράτορα ο οποίος με θυμό έσπευσε να διαλύσει τη σύνοδο³². Τα όσα επακολούθησαν είναι γνωστά: ο Βέκκος φυλακίστηκε με κατασκευασμένη κατηγορία και στη φυλακή μεταστράφηκε, εκλέχθηκε πατριάρχης... Η βία ωστόσο κλιμακωνόταν πριν ακόμη πραγματοποιηθεί η Ένωση και είναι γνωστή η διαπόμευση του Ολώβολου, του Ιώβ Ιασίτη και άλλων αντιπάλων της Ένωσης³³.

29. Παχυμ. Ι, σελ. 368 = Failler, σελ. 473. Για μια σφαιρική αντιμετώπιση των επαφών μεταξύ των δύο Εκκλησιών: D. Stiernon, Le problème de l'Union gréco-latine, vue de Byzance: de Germain II à Joseph 1er (1232-1273), 1274, *année charnière*, σελ. 139-166.

30. Παχυμ. Ι, σελ. 374 = Failler, σελ. 479, πρβλ. Παχυμ. Ι, σελ. 392-3 = Failler, σελ. 501, 503.

31. Παχυμ. Ι, σελ. 483 = Failler, σελ. 611.

32. Παχυμ. Ι, σελ. 375-376 = Failler, σελ. 479-483.

33. Παχυμ. Ι, σελ. 394 = Failler, σελ. 503-505.

Πριν ακόμη πραγματοποιηθεί η Ένωση των Εκκλησιών, η αντίθεση των αντιδράσεων μεταξύ του αυτοκράτορα και της εκκλησιαστικής ιεραρχίας ήταν ήδη φανερή. Ο πατριάρχης Ιωσήφ ήταν διαλλακτικός· η αντίθεσή του ήταν απόρροια της απαίτησής του να γίνει οικουμενική σύνοδος πριν την Ένωση, απαίτηση που είχε συνοδεύσει με όρκο³⁴. Αντίθετα, η συμπεριφορά του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' απέναντι στον κλήρο δεν ήταν ανάλογη· οι ιεράρχες ζητούσαν από τον αυτοκράτορα να συγκρατήσει την οργή του, έως ότου να επιστρέψει η πρεσβεία που είχε σταλεί στη σύνοδο της Λυών. Ωστόσο, η παράκληση αυτή δεν έβρισκε ανταπόκριση, και η αντίθεση στην Ένωση έδινε την ευκαιρία να κατηγορούνται οι κληρικοί *της προς βασιλέως καθοσιώσεως*³⁵.

Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος υποσχέθηκε στα μέλη της Εκκλησίας ότι η κατάσταση της βυζαντινής Εκκλησίας δεν θα άλλαζε με την Ένωση και ότι τρεις όροι που απαιτούνται για την πραγματοποίησή της (μνημόσυνο του πάπα, αναγνώριση του πρωτείου του και έκκλητον) θα είχαν μόνον τυπική αξία³⁶. Σε πρακτικό επίπεδο, η ανάμειξη των ανθρώπων της δυτικής Εκκλησίας στις υποθέσεις της βυζαντινής κοινωνίας ήταν έντονη. Στη σημαντική μαρτυρία για την ενωτική πολιτική του Μιχαήλ Η', την αναφορά του νοταρίου Ουερίου προς τον πάπα, εμφανίζεται ένα επεισόδιο που είναι ενδεικτικό: η αποστολή του αφορισμού στους διαδόχους του Μιχαήλ Αγγέλου, τους ηγέτες των επικρατειών στις οποίες μοιράστηκε το «δεσποτάτο» της Ηλείου. Όταν αυτοί αρνήθηκαν να ακολουθήσουν το παράδειγμά του και να υποταχτούν στην Εκκλησία της Ρώμης, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η' απάντησε στέλνοντας παπικό αφορισμό. Ο αφορισμός αυτός απευθυνόταν σε όσους δεν υποτάσσονταν και τον έφεραν οι παπικοί πρέσβεις. Μαζί έστειλε και συνοδική απόφαση της Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης, που καταδίκαιζε όσους δεν δέχονταν να υποταχτούν στο *δεσπότη τὸν ὑπέριτατο ποντίφικα*³⁷.

Αν το γεγονός ότι η αναφορά του Ουερίου απευθύνεται στον πάπα δικαιολογεί την κυρίαρχη θέση του πάπα, σε σχέση με αυτή του πατριάρχη, το επεισό-

34. Ο πατριάρχης είχε ορκιστεί ότι δεν θα επέτρεπε την Ένωση των Εκκλησιών όσο παρέμεναν οι καινοτομίες και χωρίς τη συγκατάθεση και των άλλων Εκκλησιών: Laurent, *Regestes*, αρ. 1401 (1273/6). V. Laurent, *Le serment antilatin du patriarche Joseph (juin 1273), Échos d'Orient* 26 (1927), σελ. 405-7.

35. Παχυμ. Ι, σελ. 395 = Failler, σελ. 505, πρβλ. V. Laurent, *Les grandes crises religieuses à Byzance: la fin du schisme arsénite*, *Bull. Soc. Hist. Acad. Roumaine* 26/2 (1945), 225-313, σελ. 237, σημ. 2 για τις απειλές του Μιχαήλ κατά των οπαδών του πατριάρχη Αρσενίου.

36. Πρβλ. Παχυμ. Ι, σελ. 386-387 = Failler, σελ. 495.

37. Loenertz, *Mémoire d'Ogier*, § 6, § 7, σελ. 380 = 542-3, 390 = 552-553: *contra illos qui nolunt conuenire ad obedientiam domini summi pontificis*. Πρβλ. *Dossier*, σελ. 16.

διο της έκθεσης των αντιπάλων της Ένωσης στους απεσταλμένους του ποντίφικα είναι πλέον χαρακτηριστικό: Όπως είναι γνωστό, ο Μιχαήλ επέδειξε στους απεσταλμένους του πάπα τους συγγενείς του που εκρατούντο στη φυλακή, τόσο για τη θρησκευτική τους αντίθεση όσο και για την πολιτική τους αδράνεια³⁸. Η απόσταση μεταξύ της υπόσχεσης του Μιχαήλ Η' και η καθ' ολοκληρίαν, όπως την αντίληφθηκαν οι συγκαίρινοί του, προσωπική υποταγή του στον πάπα, καθώς και αυτή του γιου του, του συναυτοκράτορα Ανδρονίκου³⁹, αποτελούσε μια επιπλέον απόδειξη ότι η Ένωση δεν ήταν θεωρητική. Είναι ενδεικτικό ότι ο μοναχός Παλακτίων Γαλησιώτης τυφλώθηκε από το Μιχαήλ Η' γιατί διέδιδε ότι είδε τον αυτοκράτορα να κοινωνεί με άζυμο άρτο, ενώ στο μοναχό Μελέτιο έκοψαν τη γλώσσα γιατί είτε κατά πρόσωπο στον αυτοκράτορα ότι είναι άλλος Ιουλιανός⁴⁰.

Ο Ιωάννης Βέκκος προσδιορίζοντας το σκοπό της Ένωσης, τονίζει ότι είχε ως στόχο να βοηθήσει τη βυζαντινή αυτοκρατορία και να εμπειδώσει τη θέση της στον κόσμο⁴¹ ή, όπως το διατυπώνει αλλού, η προσπάθειά του ήταν να συνεργήσει στην ειρήνη και την ομόνοια με το *μεγαλοδύναμο γένος των Λατίνων διά μεγάλην τῆς ἡμῶν ἀρχῆς καὶ βασιλείας ὠφέλειαν*⁴². Αναφέρει ότι η επιχειρηματολογία που ανέπτυξε υπέρ της Ένωσης ήταν να πείσει τους αντιπάλους της όχι να την αποδεχθούν, αλλά να μην αντιπρόκεινται, δεδομένου ότι η ορθή πίστη θα έμενε άθικτη⁴³. Πράγματι, ο τέως πατριάρχης, επειδή η κατηγορία εναντίον του είναι κατ' αρχήν θεολογική, αναφέρεται στη δογματική επιχειρηματολογία που ανέπτυξε υπέρ της Ένωσης. Προσάπτει στους αντιπάλους του ότι του απειυθύνουν την κατηγορία του *εχθρού των Ρωμαίων*, προκειμένου να καλύψουν τη δογματική αδυναμία τους. Η πολιτική κατηγορία δεν αποτελεί τίποτα άλλο παρά πρόφαση⁴⁴. Έτσι δεν διευκρινίζεται η συγκεκριμένη επιχειρηματολογία, εκτός από αυτή για τη συρρίκνωση, για το πώς η Ένωση ή η αντίθεση σε αυτή μπορεί να ήταν πράξη φιλορωμαϊκή. Οι κατηγορίες παραμένουν ασαφείς, αλλά είναι σαφές ότι για τον Ιωάννη Βέκκο η Ένωση των Εκκλησιών, που έγινε *διὰ τὸ κοινῆ λυσιτελοῦν τῇ ἡμετέρᾳ βασιλείᾳ καὶ ἡγεμονίᾳ*⁴⁵, σήμαινε την εξυπηρέτηση των πολιτικῶν στόχων του αυτοκράτορα.

38. Παχυμ. Ι, σελ. 459-460 = Failler, σελ. 581. Πρβλ. Loenertz, *Mémoire d'Ogier*, σελ. 381-2 = 543-545.

39. F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, 3. Teil: *Regesten von 1204-1282*, β' έκδ. P. Wirth, Μόναχο 1977, σσ. 2006, 2072.

40. Παχυμ. ΙΙ, 17.

41. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 972.

42. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 985.

43. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 965, πρβλ. στήλ. 969, 972.

44. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 972.

45. *P. G.*, τόμ. 141, στήλ. 965.

Ο αρχιδιάκονος Κωνσταντίνος Μελιτηνιώτης κάνει μια εγκωμιαστική έκθεση για τη θέση και το ρόλο του Μιχαήλ Η' στην υπόθεση της Ένωσης⁴⁶. *Τὸν θεοστεφῆ καὶ μέγιστον ἡμῶν αυτοκράτορα τοῦ ἔργου τούτου θερμὸν ἀντιλήπτορα προσησάμενος* [ο Θεός] *ὄς οἶον τὸν ζῆλον καὶ τὴν ὑπὲρ εἰρήνης προθυμίαν καὶ σπουδὴν ἐνεδείξατο, τίς ἱκανὸς τῷ λόγῳ περιλαβεῖν;* αναρωτιέται ο Μελιτηνιώτης. Ο Μιχαήλ δεν χρησιμοποίησε τη θεόθεν εξουσία του για να επιβάλει τη θεία θέληση για Ένωση. Όλοι σχεδόν ήταν αντίθετοι και ανθιστάμενοι δεδομένου ότι το μακροχρόνιο σχίσμα είχε εμπεδωθεί και ήθελαν να ενδυναμώσουν το παρόλογο έθος σαν νόμο. Ο Μιχαήλ, ισχυρίζεται ο Μελιτηνιώτης, έδειξε συγκατάβαση και μακροθυμία. Προσπάθησε να πείσει τους υπηκόους, ανέχθηκε με μεγαλοφροσύνη να του αντιμιλούν, αυτοί που όφειλαν να τον υπακούουν, τόσο λόγω της χρηστότητας του χαρακτήρα όσο και επειδή κατανοεί το *μεσότοιχο* που έχει υψωθεί από το χρόνο. Ο Μιχαήλ προσπαθεί, συνεχίζει ο Μελιτηνιώτης, μέρα και νύχτα να πείσει τους αντιπάλους της Ένωσης και να τους κάνει να κατανοήσουν τη λυσιπέλεια. Έχει πείσει το μεγαλύτερο μέρος του πληρώματος της Εκκλησίας και με τη συνεργία και τη χάρη του Χριστού προχώρησε στην Ένωση (ειρήνη) με την Εκκλησία των Ρωμαίων.

Ας συγκρατήσουμε από το εγκώμιο του Μελιτηνιώτη το γεγονός της αντικειμενικής δυσκολίας που παρουσιάζει στην Ένωση η μακροχρόνια διαφορά. Ο ίδιος εμφανίζει την Ένωση ως μια αποκάλυψη που έλαβε χώρα πρόσφατα⁴⁷ και, μιλώντας για τις γραφικές αναζητήσεις του Βέκκου, λέγει ότι ο πατριάρχης εκπόνησε μια συναγωγή μαρτυριών *ἐξ ἧς ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησία, ... διεγνώσθη πρεσβεύειν ὀρθῶς καὶ κατὰ νοῦν τῶν ἁγίων πατέρων φρονεῖν*⁴⁸. Ο πατριάρχης Ιωάννης Βέκκος, αναγνωρίζοντας το ιστορικό βάθος της διαφοράς, εκφράζει την επιθυμία του να ήταν πρόσφατη η προσθήκη στο σύμβολο της πίστεως. Αν ήταν πρόσφατη, τονίζει, θα ήταν μόνον μια διαφορά λέξεων ενώ θα παρέμενε *τὸ τῆς ἐννοίας ... ἀδιάφθορον*⁴⁹.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πολιτική που ακολούθησε ο Μιχαήλ Η' παρουσιάστηκε ως αποβλέπουσα στην εξύψωση των Βυζαντινών - Ρωμαίων. Πέρα από την πραγματικότητα της απειλής του Καρόλου του Ανδεγαυικού για την Κωνσταντινούπολη και την ύπαρξη της αυτοκρατορίας, η προσέγγιση και η υποταγή του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' στον πάπα εγγράφεται στα πλαίσια αυτής της

46. P. G., τόμ. 141, στήλ. 1037.

47. Π.χ. P. G., τόμ. 141, στήλ. 1036: *τούτοις [Λατίνοις] ἀρτίως, ἡνίκα τέλεον ἐπανακληθῆναι τεθέλης ὁ... Θεός... εἰς ὁμοφροσύνην συνεληλύθαμεν.*

48. P. G., τόμ. 141, στήλ. 1041.

49. P. G., τόμ. 141, στήλ. 925, πρβλ. P. G., τόμ. 141, στήλ. 977.

πολιτικής ανόρθωσης της αυτοκρατορίας και της σύνδεσης με το παρελθόν. Ο παλαιολόγειος ιδεολογικός μηχανισμός παρουσιάζει την άνοδο του Μιχαήλ Παλαιολόγου, ως *πρὸς τὸ βέλτιον μεταποίησιν*⁵⁰, ως αποκατάσταση της αυτοκρατορίας, αναπτύσσοντας μια ιδεολογία με αναφορές στο μεγάλο Κωνσταντίνο, που επικρατεί κυρίως μετά την επάνοδο στην Κωνσταντινούπολη⁵¹. Η ιδεολογία αυτή εμφανίζει τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Παλαιολόγο ως τον ιδρυτή της αυτοκρατορίας. Η άνοδός του στο θρόνο ήταν η κατάφαση μιας νέας-πλαιιάς ιστορίας, της ίδρυσης της Κωνσταντινούπολης και της θεμελίωσης της χριστιανικής αυτοκρατορίας, ξεφεύγοντας από μια εποχή κατάπτωσης. Ο Μιχαήλ ονομάζεται *νέος Κωνσταντίνος* και στην Αγία Σοφία αναρτάται από τον πατριάρχη Γερμανό Γ' λάβαρο που είχε ως σκοπό τον *κλεισμό* του⁵². Οι προσπάθειες αυτές δίνουν ιδεολογική βάση για ένα πολιτικό άλμα που προσπαθεί να συνδέσει το παρελθόν, πριν το 1204, και τη νέα εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη.

Οι τρεις όροι που απαιτούνται για την Ένωση αποτελούσαν, κατά κάποιο τρόπο, την αντικειμενική θεώρηση των σχέσεων που θα ξεπερνούσε τις ουσιαστικές διαφορές και την ιστορία. Ωστόσο, η επικράτηση της άποψης αυτής στη βυζαντινή κοινωνία έδινε νόημα σ' ένα σύνολο αξιών, που επιδρούσαν στη ζωή του καθενός. Ο αρχιδιάκονος Κωνσταντίνος Μελιτηνιώτης ζητά την ολική ανατροπή της αντίληψης των Βυζαντινών για τους Λατίνους, η οποία ήταν μέχρι τότε τουλάχιστον φορτισμένη με υποψία. Ονομάζει τους Λατίνους ομοδόξους και αδελφούς, ερχόμενος σε αντίθεση με όσους κρατούν αποστάσεις και τους οποίους κατηγορεί για κακία και άγνοια⁵³: *ναί γὰρ ὁμοδόξους ἡμῖν τοὺς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ῥωμαίων καλῶ, καὶ καλῶν οὐδέποτε παύσομαι, εἰ καὶ τινες ἢ κακία στοιχοῦντες ἢ καὶ ἀγνοία καθυπαγόμενοι διαρρήγνυνται, στέργομεν ὡς ἀδελφούς*. Σε αντίθεση με τους θεωρητικούς που παραδοσιακά δείχνουν ανοχή για την προσθήκη του *filioque* από τους Λατίνους, αποδίδοντάς την στην άγνοια και στην ανεπάρκεια της λατινικής γλώσσας⁵⁴, η αντίληψη που εκφράζουν οι ενωτι-

50. P. G., τόμ.142, στήλ. 368d.

51. G. Dagron, *Byzance et l'Union, 1274, année charnière*, σελ. 191-202.

52. Παχυμ. II, 614-615. Πρβλ. Ruth Macrides, *The New Constantine and the New Constantinople - 1261*, *Byzantine and Modern Greek Studies* 6 (1980), σελ. 13-41.

53. P. G., τόμ. 141, στήλ. 1041.

54. Ο Δημήτριος Τορνίκης γράφει στον πάπα εξ ονόματος του αυτοκράτορα και τονίζει ότι το *filioque* δεν αποτελεί ετεροδοξία αλλά πτωχεία λέξεων της λατινικής γλώσσας (J. Darrouzès, *Georges et Démétrius Tornikès, Lettres et Discours*, Παρίσι 1970, σελ. 338.) Εξ άλλου ο Γεώργιος Ακροπολίτης στο έργο του «Κατά Λατίνων» αναφέρει: *ἐν τῇ μεταγλωττήσει οἱ μεταβαλόντες, μὴ ἀκριβῶς συνιέντες τῶν λέξεων... τὸ διάφορον...* (Georgii Acropolitae, *Opera*, ἐκδ. A. Heisenberg, προσθ. P. Wirth, τόμ. Β', Στουτγκάρδη 1978, σελ. 62). Πρβλ. επίσης όσα αναφέρει ο Μιχαήλ Η' στην

κοί είναι η απόλυτη αποδοχή της ορθότητας της προσθήκης, που είναι θεμιτή και νόμιμη.

Η Ένωση δεν ήταν μια μακρινή αφαίρεση αλλά αποτελούσε υιοθέτηση νέων νοημάτων και αξιών. Η ανατροπή που επιχειρήσε η ενωτική πολιτική ήταν η μείωση της «ρωμαϊκότητας», της αυθεντικότητας που απορρέει από την ιστορία, από τα σύμβολα και τις τελετές, αλλά και της καθεστηκινίας τάξης (έν *καθεστῶτι*)⁵⁵. Η κατηγορία κατά του Βέκκου για ανατροπή της πολιτικής ορθοδοξίας ήταν η ενεργητική αντίδραση για να αποτρέψει την ισοπέδωση του ιστορικού βάθους, την αλλαγή που προέρχεται από έξω. Το χρονικό της συνόδου της Λυών αναφέροντας ότι: «επειδή σ' όλη την Ελλάδα, ο νόμος τους ήταν πολύ διαφορετικός και έπρεπε να διορθωθεί»⁵⁶, εκφράζει την αντίληψη που επικρατούσε στους Δυτικούς για τη δογματική, και όχι μόνον, κατάσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας την εποχή που έγινε η πρώτη απόπειρα ένωσης με την Εκκλησία της Ρώμης. Την αντίληψη αυτή υιοθέτησαν οι ενωτικοί.

Ο Παχυμέρης, προφανώς απαντώντας σε κάποιες κατηγορίες, τονίζει ότι οι αυτοκράτορες Ιωάννης Γ' Βατάτζης και Θεόδωρος Β' Λάσκαρις είχαν *φιλορθόμαϊον* φρόνημα αλλά και ορθή πίστη⁵⁷. Χωρίς αμφιβολία, η κατηγορία αυτή είχε ως πηγή το περιβάλλον του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' του Παλαιολόγου, που εκπροσωπούσε όσους ήταν αντίθετοι σε μια προσπάθεια ανατροπής των κοινωνικών ισορροπιών. Η ίδια κατηγορία βαρύνει και τον έκπτωτο πατριάρχη Ιωάννη Βέκκο. Όμως, θα πρέπει να αναρωτηθούμε αν δεν ήταν μια μετάθεση. Ο Ιωάννης Βέκκος ήταν ο αποδιοπομπαίος τράγος που έφερε την ενοχή για την εφαρμογή μιας πολιτικής στην οποία είχε λάβει μέρος και ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β', ο οποίος όμως δεν ήταν δυνατόν να κατηγορηθεί ευθέως.

σύνοδο (Παχυμ. Ι, σελ. 375 = Failler, σελ. 481), και ο Μετοχίτης για τον Πέτρο Αντισοχίας (P. G., τόμ. 141, στήλ. 1413, 1416). Την ίδια αντιμετώπιση: Laurent, *Regestes*, αφ. 1233 = Σ. Λαγοπάτη, *Γερμανός ο Β', πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως-Νικαίας (1222-1240). Βίος, συγγράμματα και διδασκαλία αυτού. Ανέκδοτοι ομιλίες και επιστολαί το πρώτον εκδιδόμενα*, Τρίπολη 1914, επιστ. αφ. 1, σελ. 351-2.

55. Παχυμ. Ι, σελ. 483 = Failler, σελ. 611.

56. *Por lor loi qu'è est trop diverse par toute la terre de Grece avroit bien mestier d'amender: Le dit du Concile de Lyon*, έκδ. L. Carolus-Barré, J. Ch. Payen, 1274, *année charnière*, σελ. 915-966, ειδ. σελ. 926, στ. 125 κ.ε., πρβλ. σελ. 953.

57. Παχυμ. Ι, σελ. 71 = Failler, σελ. 101.